

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Název šablony: V/2 Inovace a zkvalitnění výuky směřující k rozvoji odborných kompetencí žáků středních škol

Číslo projektu	CZ.1.07/1.5.00/34.0642
Číslo materiálu	VY_52_INOVACE_KDE3-4_33
Název školy	Janáčkova konzervatoř a Gymnázium v Ostravě, příspěvková organizace Českobratrská 40, Ostrava
Autor	PhDr. Hana Adámková Heidrová, Ph. D.
Předmět	Dějiny kultury
Tematický celek	Umění středověku
Ročník	3. ročník JKO
Datum tvorby	6. 2. 2013
Anotace	Úvod do středověku
Metodický pokyn	Lze použít k výkladu a zároveň k ověření probrané látky (také jako samostatnou práci)
Pokud není uvedeno jinak, uvedený materiál je z vlastních zdrojů autora	

12. UMĚNÍ STŘEDOVĚKU

1. ÚVOD DO KULTURY STŘEDOVĚKU

Středověk – označení historické epochy **od 5. do 15. století** (konec středověku obvykle 1492 /dobyty Ameriky/, 1453 /pád Konstantinopole/).

Z hlediska sociálně-ekonomických formací zahrnuje:

- **raný feudalismus** (5.-11. stol.)
- **rozvinutý feudalismus** (12.-15. stol.)

*Periodizace
středověku*

Z hlediska kulturně-historického jde o období:

- **předrománské** (do poloviny 11. stol.)
- **románské** (poč. 11.- pol. 13. stol.)
- **gotické** (12.-15. stol.)

- **Feudum** = léno (pozemky propůjčené za slib věrnosti a vojenské služby)
- vznik raně feudálních států – časté války
- nejdůležitější úloha - církev /hlava západní církve = římský papež/
- vládnoucí třída:
 - církevní hodnostáři (papež, biskupové, opati)
 - světské feudály (panovník, šlechta)
- univerzální náboženství → **křesťanství** →

Křesťanství

- ze všech velkých náboženství má křesťanství největší množství přívrženců
- jeho základem je život **Ježíše Nazaretského** (asi 4 př.n.l. – 33 n.l.). Biografické údaje o něm jsou skromné, jediným pramenem k životu jsou evangelia (nar.v Palestině v době Augustově, mládí prožil v Nazaretu a v Galilei, pokřtěn prorokem Janem; asi od třicátého roku začal při cestě Palestinou hlásat /později doprovázen učedníky – **apoštoly**/ své učení, jehož základem byl požadavek lásky k Bohu a k bližnímu = v tomto smyslu se pokusil reformovat soudobý judaismus, opírající se o text Starého zákona)
- jeho vlastní poselství je zaznamenáno v textech Nového zákona (viz dále)
- po příchodu do Jeruzaléma byl zatčen jako odpůrce staré víry a falešný mesiáš; předán římskému místodržícímu Pilátovi Pontskému, jenž ho nechal popravit ukřižováním; podle Bible vstal třetího dne z mrtvých, několikrát se zjevil svým učedníkům a poté vstoupil na nebesa, kde setrvá až do doby posledního soudu, kdy vykoná soud nad živými i mrtvými
- v následujících staletích křesťanství proniklo do mnoha oblastí světa a stalo se nejrozšířenějším náboženstvím

Křesťanství

Nový zákon = křesťanská část Bible; soubor 27 knih vzniklých v průběhu 1. - 2.st.n.l.; vlastní kánon sestaven ve 2. - 4. st.; nejstarší podoba psaná řecky

Obsahuje:

4 evangelia = (Matouš, Marek, Lukáš, Jan); vyprávění o Kristově životě a jeho učení (četná podobenství s poučením – např. o marnotratném synu...)

Skutky apoštolů = šíření křesťanství apoštolem Petrem, kazatelská činnost apoštola Pavla; zachycen proces přeměny křesťanského náboženství z formy náboženské židovské sekty na univerzální náboženství

21 epištol = tj. Listů apoštolů věřícím (14 Pavlových epištol, listy Petra, Jakuba, Jana a Judy; forma kázání a rozpravy (Listy Korintským, List Římanům, Židům, Efezským...))

Zjevení sv. Jana (Apokalypsa) = polomytický spis o konci světa a posledním soudu, o zkáze světa a Kristově příchodu.

K těmto textům kanonizovaným církví se dále řadí i tzv. **apokryfy** (skryté, utajené spisy), tj. vyprávění biblického rázu, ale církví neuznávaná jako součást bible (Evangelium sv. Jakuba, Nikodéma, Zjevení sv. Petra, Pavla, Tomáše, Jidášovo evangelium ad.)

▪ **Dva hlavní proudy křesťanství:**

- **Římský katolicismus** – od. 4. st. státní náboženství římské říše; papežská neomylnost v otázkách víry a morálky, pokud tyto otázky důkladně konzultoval; sedm svátostí
- **Pravoslaví (rozkol 1054)** jiný počet dogmat; nemá papeže; Boží pravda je odhalována skrze „svědomí církve“ (konsenzus křesťanů); korporativní charakter církevní obce; každý křesťan usiluje nejen i spásu vlastní duše, ale aby byl spasen spolu s ostatními členy církve a skrze ni; ruské přísloví: „Člověk může být zatracen sám, ale spasen jedině s ostatními“; mimo oblast udílení svátostí se stírá rozdíl mezi laikem a duchovním (absence celibátu)

*Antika versus
středověk*

▪ **Protiklad antického a středověkého myšlení:**

V antice:

- je možno nalézt blaženost vlastními silami
- smysl života je na tomto světě (stoikové a epikurejci)
- antické ctnosti: moudrost, statečnost, uměřenost a spravedlivost
- **IDEÁL** = Teoreticky vzdělaný, k harmonické souměrnosti a radostnému smyslovému požitku mířící duch antického člověka

Ve středověku:

- spásy lze dojít pouze sjednocením s Božím Synem, člověk musí překonat svou hříšnou přirozenost
- cíl člověka je v říši, která není z tohoto světa

- křesťanské ctnosti: víra, naděje a láska
- *IDEÁL = Mučedník víry s mravní bezpodmínečností zavrhuje všechno světské*

▪ **Kultura raného středověku**

- rozpad západořímské říše – 476 n.l. (germánští kočovníci); Germáni – „hrobaři“ antické civilizace a zároveň její dědici
- Východořímská říše – Byzance (císař Justinián – snaha sjednotit celé římské impérium v původním rozsahu...)
- Západořímská říše – rozpadla se na mnoho malých států, ovládaných často barbarskými nájezdníky a „propadla se do temnot středověku“ (5.-7.stol. – nesoustavné šíření poznatků římsko-řecké kultury; stěhování národů)
- Řím se stal opuštěným a zanedbaným městem, o památky se nikdo nezajímal (pozůstatek zavržením hodné pohanské minulosti); až do sklonku středověku sloužily vlastně antické památky jako „kamenolomy“ pro těžbu kvalitního kamene; mramorové sochy antického sochařství byly využívány jako levná surovina pro pálení vápna

Kultura

Filozofie raného středověku

- období upevňování jednoty církve; v prvních staletích po Kr.

Apologeti

- třída vzdělaných spisovatelů, učitelů, křesťanských filozofů
- obrana křesťanství před útoky (Justinus - 2. století)

Filozofie

Patristika (asi 500 – 800 po Kr.)

- mladší církevní otcové, formování křesťanských dogmat; nejvýznamnější -
- **Sv. Augustin** /Aurelius Augustinus/ (354-430)
 - autor určujícího duch. dědictví celého středověku; velký vliv zejména v 5. a 6. st.
 - nejdůležitější je *láska k Bohu*
 - pevný orientační bod nalézá ve svém nitru – „*Stvořil jsi nás pro sebe a neklidné je naše srdce, dokud nespočine v Tobě.*“
 - **Díla: *Vyznání; O Trojici; O obci Boží***

2. PŘEDROMÁNSKÉ UMĚNÍ

Estetika raného středověku

Estetika

Hlavní rysy středověkého umění

- smyslová názornost odkazuje k nadzemskému, dokonalému a věčnému světu
- opakování náboženských témat /neusilovalo o rozšíření poznatků o světě/

- umělecká symbolika pomáhala negramotným lidem /většina/, aby přijímali věrouku i výklad uspořádání světa
- Boží dokonalost (často číselná symbolika)

Umění

Středověké estetické myšlení

- Protikladný vztah k antice: *popírání antiky i navazování* →
 - *Popírání antiky* (zavrhuje pohanský antický obsah; sochařství = chápáno jako modlářství; probouzení krutosti a smyslnosti)
 - *Navazování* (přejímá antickou formu)

Rozdělení umění:

- Světské (neřestné) – vyvolává temné vášně
- Duchovní (bohulibé) – budí stavy pokory, askeze
 - Tertullianus (3. stol.): proti svobodě myšlení a rozumu; umění = překážka mezi věřícím a jeho spasením
 - Jan Zlatoústý: divadlo = „*Dáblovo mystérium*“
- IKONOKLASIE /obrazoborectví/ - ničeny tisíce obrazů a soch (antických); zejména v Byzanci (snaha předejít *modloslužebnictví* = uctívání model pohanským způsobem) – zákaz zobrazování lidských postav (jen geometrické a rostlinné motivy)

Literatura

Literatura

- univerzální jazyk – **latina**
- formy:
 - **Legendy** (o životě a smrti svatých; obrazné vyprávění, mělo podněcovat fantazii a vést k následování příkladného života; přejímání námětů, motivů a pasáží = *zvyšování věrohodnosti a ceny skladby*)
 - písemnictví u nás - panonské legendy (9. století) staroslověnština – hlaholice; Život Konstantinův a Život Metodějův; Život svatého Václava; první **píseň** Hospodine, pomiluj ny (10.st.) – česká se staroslov. prvky; Kristiánova legenda (latinská)

Hudba

Hudba

- *bohoslužebný liturgický zpěv* – od 7. století sjednocování bohoslužby - papež Řehoř Veliký = *gregoriánský chorál* (psalmodie, litanie, antifony, responsoria; hymny, sekvence, tropy)
- *duchovní zpěv mimoliturgický* (duchovní hry, duchovní písně)
- *světská hudební tvorba* (na šlechtických dvorech) – chvalozpěvy, písně historické, milostné a smuteční (plankta – *Planctus Karoli*); hudba potulných hudebníků
- hudba nefunguje jako samostatné umění, ale jako součást různých činností; neexistuje pojem originálního hudebního díla; hudba má zdroj v Bohu, v harmonii božího řádu, schopnost tvoření = boží vlastnost; člověk je pouze nástrojem
- musicus (hudebník) – básník, upravovatel, interpret v jedné osobě
- notace; hudební teorie – Guido z Arezza (11. století)
- z hlediska hudebně imanentního jde o sloh rytmicko-monomelodický a počínající polymelodický (raný vícehlas od 9. století)
- hudební estetika středověku

- základy teorie hudby – Boëthius (5.- 6. století); odlišil hudební teorii a praktické provozování– tři druhy hudby:
 - *Musica mundana* (pravá hudba v mimosmyslovém světě; hudba sfér)
 - *Musica humana* (harmonie lidské duše)
 - *Musica instrumentalis* (to, co dnes zahrnujeme pod pojem hudba)

Architektura

Architektonické typy:

Centrála – středový arch.útvár (půdorys kruhový, čtvercový, kříž, polygonální)

Bazilika – hlavní typ křesť. chrámu; podélná stavba o lichém počtu lodí (hodně v Římě a v Ravenně); (basileus = řecky král)

Kombinace (zejména blízký východ)

Architektura

Centrály:

- *Sta Constanza* (Řím) – nejstarší a nejlépe zachovaná raně křesť. hrobní stavba; mozaiky ze 4. století
- *S. Lorenzo* (Milán) – půdorys pravidelného osmiúhelníku (oktagonový)

Baziliky:

- *Sv. Petra* (Řím) – 4. st. (viz Řím – křesťanská kultura); s atriem; zbořena 1450, na jejím místě nová
- *S. Apollinaire Nuovo* (Ravenna) – 6. st.; mozaiky
- *S. Apollinaire in Classe* (Ravenna) – 6. st.; jedna z nejkrásnějších ravennských bazilik; nádherné mozaiky v apsidě (Sv. Michael)
- *Kostel S. Vitale* – 6. st.; mozaiky **Průvod císařovny Theodory** (císařovna, pokryta šperky obětuje víno v nádherném kalichu obklopená průvodem)

Mozaika

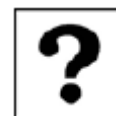
Hlavní výzdobná technika (4. – 6. stol.) ze skleněných kostiček

Zobrazení: frontálně, strnulý postoj, velké upřené oči

Náměty: hlavní postavou je slavnostně oděný Kristus se svatozáří (mandorla); světci; kříž; příběhy ze Starého i Nového zákona

Kontrolní otázky:

1. Pokuste se zformulovat protiklad mezi antickým a středověkým myšlením.
2. Přibližte hlavní obecné rysy středověkého umění.
3. Kde se zachovalo nejvíce architektonických památek raného středověku a jaké typy staveb to byly?

Literatura:

Jůzl, M.a kol. *Dějiny umělecké kultury I.* SPN, Praha 1989, ISBN 80-04-22192-0.

Pijoan, J. *Dějiny umění 3.* Odeon, Praha 1978.

